

УДК(UDC) 930:005.745*3(477.54-25)"2019"

DOI: 10.26565/2309-6608-2019-17-05

«LAUREA III. Античний світ і Середні віки». Наукові читання пам'яті професора Володимира Івановича Кадєєва

*Сергій Д'ячков, Андрій Домановський,
Вікторія Котенко, Альона Походнякова*

У червні 2019 року в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна відбулися традиційні Наукові читання пам'яті професора Володимира Івановича Кадєєва «LAUREA». Фахівці з України, Росії, Болгарії та Польщі, серед яких було багато учнів і колег В. І. Кадєєва, присвятили свої доповіді дослідженням історії та археології античної, візантійської та середньовічної епох.

На секції «Проблеми стародавньої та середньовічної археології» прозвучали доповіді, тематично близькі науковим інтересам В. І. Кадєєва. Частина з них була присвячена вивченню археологічних пам'яток Північного Причорномор'я: від еллінізму до генуезьких колоній. Особливу групу склали доповіді про вивчення Салтівської культури.

Секція «Історія античної держави і суспільства» зібрала фахівців, що вивчають різноманітні проблеми політичної і релігійної історії Стародавньої Греції класичної та елліністичної епох. Значну увагу було приділено вивченню актуальних проблем історії Риму і провінцій Римської імперії.

Засідання секції «Історія Середніх віків і Візантії» були присвячені розвитку візантійської держави і суспільства переважно в причорноморських володіннях імперії. Відрадно відзначити, що серед українських дослідників виріс інтерес до проблем західноєвропейського середньовіччя.

Об авторе: Дьячков Сергей Владимирович; кандидат исторических наук, Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, исторический факультет, доцент кафедры древнего мира и средних веков; Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, исторический факультет, пл. Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина.
e-mail: dyachkovst@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7884-2572>

Про автора: Д'ячков Сергій Володимирович; кандидат історичних наук, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, історичний факультет, доцент кафедри стародавнього світу та середніх віків; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, історичний факультет, майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна.
e-mail: dyachkovst@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7884-2572>

About the author: Dyachkov Sergey; PhD (History), Associate Professor; V. N. Karazin National University, School of History, Associate Professor of Department of the Ancient and Medieval History; V. N. Karazin National University, School of History, Ukraine, Kharkiv, Sq. Svobody 4, 61022
e-mail: dyachkovst@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7884-2572>

*LAUREA III. Античний світ і Середні століття: Читання пам'яті професора Володимира Івановича Кадєєва. – Харків: НТМТ – 164 с.

© С. В. Д'ячков, А. М. Домановський, В. В. Котенко, А. С. Походнякова, 2019

До початку конференції було видано збірник доповідей учасників форуму: LAUREA III. Античний світ і Середні століття: Читання пам'яті професора Володимира Івановича Кадеєва. – Харків: НТМТ, 2019. – 164 с.

Ключові слова: читання, В.І. Кадеєв, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, історичний факультет, ХІАО.

У червні 2019 року у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна відбулися традиційні наукові читання «LAUREA» пам'яті професора Володимира Івановича Кадеєва. До участі в конференції подали заявки фахівці з України, Болгарії, Польщі та Росії, серед яких було багато учнів і колег В. І. Кадеєва. Свої дослідження вони присвятили актуальним питанням історії та археології античної цивілізації, Візантії та Середньовіччя. Проблематика багатьох доповідей була наближена до кола наукових інтересів проф. В. І. Кадеєва.

До початку конференції було видано програму, а також збірник доповідей учасників наукового форуму.*

Пленарне засідання конференції відкрила спільна доповідь **Б. М. Боднарюка, І. Г. Сандуляка (Чернівці) «Траянова Дакія та Нижня Мезія на зламі епох: від едикту Авреліана до початку Великого переселення народів (271 – 375 рр.)»**. У своєму виступі Б. М. Боднарюк запропонував учасникам конференції розгорнутий і глибокий аналіз процесів генези молдо-валахів на стадії трансформації фрако-гето-дакійського субстрату шляхом дако-римського синтезу. У доповіді **С. Д. Литовченка (Харків) «Создание римской провинции Сирия: внешнеполитический аспект»** було розглянуто особливості зовнішньої політики Риму на Близькому Сході, початок чистого «імперіалізму» та будівництво Імперії. Заключний виступ пленарного засідання було присвячено цікавому фрагменту історії медієвістичних штудій в Харківському університеті.

У виступі **С. І. Лимана (Харків) «История Франкского государства в курсе лекций профессора Харьковского университета М. М. Лунина»** наголошувалося, що проф. М. М. Лунін був знаним фахівцем з історії стародавнього світу, але його лекції з історії Середньовіччя відзначалися глибиною, яскравістю викладення і користувалися великим успіхом у студентів.

Засідання секції **«Проблеми давньої та середньовічної археології»** пройшло плідно й конструктивно. За відведений час було заслухано всі доповіді, заявлені в програмі

Об авторе: **Домановский Андрей Николаевич**; кандидат исторических наук, Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, исторический факультет, доцент кафедры древнего мира и средних веков; Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, исторический факультет, пл. Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина. e-mail: andriy.domanovsky@karazin.ua; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8434-3374>

Про автора: **Домановський Андрій Миколайович**; кандидат історичних наук, доцент; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, історичний факультет, кафедра стародавнього світу та середніх віків; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, історичний факультет, майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна. e-mail: andriy.domanovsky@karazin.ua; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8434-3374>

About the author: **Domanovskiy Andrii**; PhD (History), Candidate of Historical Sciences, Associate Professor; V. N. Karazin National University, School of History, Associate Professor of Department of the Ancient and Medieval History; V. N. Karazin National University, School of History, Ukraine, Kharkiv, Sq. Svobody 4, 61022 e-mail: andriy.domanovsky@karazin.ua; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8434-3374>

конференції. Не обмежені стислим регламентом доповідачі мали змогу повною мірою розкрити слухачам тему свого дослідження, дати комплексну аргументовану відповідь на питання колег та подискутувати на гострі питання античної та середньовічної історії. Виступи учасників відбулися за хронологічним принципом, що дозволило доречно організувати їх обговорення.

Доповідь **В. В. Котенко (Опішня)** «До питання про художнє оформлення столового посуду в Херсонесі Таврійському в елліністичний час» була присвячена херсонеському місцевому гончарному виробництву в IV–II ст. до н.е. Під час виступу дослідниця акцентувала увагу на специфічних рисах орнаментальної традиції Херсонеса, яка постала яскравим індикатором його продукції за межами поліса. Встановлено зв'язок такого стилю вазипису з Середземномор'ям та зроблено припущення про можливе відродження архаїчних мотивів в елліністичний час. Ілюстративний ряд дав можливість продемонструвати наочно яскраві зразки столового посуду херсонеського виробництва та провести аналогії з відомими центрами Північно-Західного Причорномор'я. В ході обговорення Т. М. Шевченко припустила зв'язок популярного зображення завитків винограду з діонісійським культом у Херсонесі, а С. В. Д'ячков на основі власних спостережень підтвердив масовість фрагментів розписної кераміки в елліністичних шарах цього поліса.

Роботу секції продовжив виступ **Т. М. Шевченко (Київ)** «Гібридні теракоти: нетипові погруддя-фіміатерії в Ольвії». Дослідниця детально розглянула глиняні погрудні жіночі зображення з чашами, встановленими на голову: технологію їх виготовлення, функціональне призначення, морфологічні особливості, враховуючи такі нюанси, як тип зачіски, прикрас тощо. Крім того, Т. М. Шевченко подала контекст знахідок та їх атрибуцію в історіографічній площині, доповнивши комплексну доповідь цікавим фактажем. В якості висновків дослідниця зробила припущення, що в елліністичний час в Ольвії існувала відчутна потреба у ритуальній пластиці такого типу, серед якої переважало зображення богині Афродіти. В ході жвавого обговорення у слухачів виникали питання стосовно практичного використання чаш-фіміатеріїв та кількісного співвідношення чоловічих і жіночих образів в античній коропластиці.

Наступний блок питань був присвячений середньовічній археології. **В. С. Аксьонов (Харків)** доповів про «Новые данные о византийско-крымском влиянии на салтовское население бассейна Северского Донца» та запропонував інтерпретацію знахідок з поховань Верхньо-Салтівського IV могильника, зокрема клейма у вигляді «лапчастого» хреста на денці глека. Дослідник з більшою вірогідністю припустив випадковий характер такого зображення, аніж проникнення християнства в середовище Хозарського каганату на даній території. Обговорення виступу, в якому активно взяв участь В. В. Колода, стосувалося специфіки даного регіону та елементів суб'єктивності в інтерпретації даних.

Об авторе: **Котенко Виктория Владимировна**; кандидат исторических наук, Национальный музей-заповедник украинского гончарства, ведущий научный сотрудник; Полтава, ул. В. Козака, 18а – 25, 36003.

e-mail: kotenvikt@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9172-1062>

Про автора: **Котенко Вікторія Володимирівна**; кандидат історичних наук, Національний музей-заповідник українського гончарства, провідний науковий співробітник; Полтава, вул. В. Козака, 18а – 25, 36003.

e-mail: kotenvikt@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9172-1062>

About the author: **Kotenko Viktoriia**; PhD (Archaeology), Classical Archaeology, History of Ancient poleis of Black Sea region, studies of ancient ceramics; Poltava, 18a-25 V. Kozaka st., 36003. e-mail: kotenvikt@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9172-1062>

Доповідь *В. В. Колоди (Харків) «Зерновая яма со следами культовой деятельности на городище Мохнач»* стала презентацією яскравого комплексу знахідок з поселення салтівської культури на Сіверському Дінці. Особливу увагу автор звернув на контекст скупчення металевих предметів у зерновій ямі, покладення яких могло носити ритуальний характер. У процесі дискусії слухачі обговорювали можливі обставини таких дій давнього населення Мохнача, а *В. С. Аксьонов* запропонував можливі аналогії орнаментам на деяких знахідках.

Заключною прозвучала доповідь керівника секції *С. В. Д'ячкова (Харків) «О портовом водохранилище крепости Чембало в XIV–XV вв.»*. Дослідник розглянув планіграфічні особливості генуезької фортеці в Балаклаві та описав конструктивні особливості башти №6. Даний об'єкт функціонував як водосховище і був стратегічно важливим елементом фортечних споруд. На думку автора, саме наявність чистої питної води визначала особливе місце Чембало в системі генуезьких колоній в Криму. Автор також звернув увагу на перспективність подальших досліджень фортеці Чембало та позначив об'єктивні перешкоди у їх продовженні. В процесі прикінцевої дискусії всі учасники засідання виявили інтерес до окремих елементів облаштування водосховища та долучилися до його інтерпретації. Також *Т. М. Шевченко* цікавилася наявністю античних нашарувань на пам'ятці, що тематично розширило дане обговорення.

Засідання секції було завершено підсумковою доповіддю керівника, а роботу в цілому було визнано задовільною. Учасники конференції отримали змогу висловити свої враження від наукового спілкування, після чого долучилися до колег на заключному пленарному засіданні конференції.

Роботою секції «Історія античної держави і суспільства» керував учень професора *В. І. Кадеєва*, доктор історичних наук, професор кафедри історії стародавнього світу та середніх віків *ХНУ І. П. Сергєєв*. На засіданні секції було заслухано сім доповідей, обговорено широке коло проблем, пов'язаних з історією та культурою древніх народів.

Роботу секції відкрила доповідь *В. Л. Гуменного (Львів) «Парфянські кампанії доби Северів та офіційна пропаганда Римської імперії наприкінці II – на початку III ст. н. е.»*, у якій автор зазначив, що римська пропаганда була потужним інструментом ідеологічного впливу. Вона включала в себе ряд компонентів, таких як проголошення імператором після воєнних компаній, відображення відповідних сюжетів на римських монетах чи використання монументальної пропаганди. Автор вважає, що мають перспективу подальші дослідження відображення римської зовнішньої політики доби Ранньої імперії за допомогою пропаганди потестарної імагології, зокрема формування образу правителя. Під час обговорення доповіді відкритим залишилося питання, чи була то пропаганда або форма саморепрезентації.

Об авторе: Походнякова Алёна Сергеевна; аспирант кафедри истории древнего мира и средних веков, Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, исторический факультет; Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, исторический факультет, пл. Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина.

e-mail: alyona.pokhodnyakova@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0674-2983>

Про автора: Походнякова Альона Сергіївна; аспірант кафедри стародавнього світу та середніх віків, історичний факультет, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, історичний факультет, майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна.

e-mail: alyona.pokhodnyakova@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0674-2983>

About the author: Pokhodniakova Aliona; Post-graduate Student of Department of the Ancient and Medieval History of Faculty of History V. N. Karazin National University; V. N. Karazin National University, School of History, Ukraine, Kharkiv, Sq. Svobody 4, 61022

e-mail: alyona.pokhodnyakova@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0674-2983>

К. Ю. Нефедов (Харків) присвятив свою доповідь «**О возникновении культа Александра Македонского в греческих городах**» дослідженню питань про причини та час його виникнення. Автор дійшов висновку, що традиційну точку зору про широке розповсюдження культу Александра Великого вже під час його життя не можна визнати дійсною. Епіграфічні джерела, що дійшли до нас, дають змогу впевнено стверджувати лише те, що македонський завойовник став об'єктом більш-менш широкого культового шанування в грецьких містах тільки через два десятиліття після смерті, й причиною тому були не стільки його власні заслуги, скільки прагнення діадохів обґрунтувати свої владні домагання та політичні амбіції.

О. А. Ручинська (Харків) у доповіді «**Особенности эвергетики в Северном Причерноморье (VI в. до н. э. — IV в. н. э.)**» на прикладі ольвійського поліса проаналізувала головні тенденції благодійної діяльності полісної еліти. Матеріали ольвійського поліса дозволили виявити витоки благодійності, пов'язаної з діяльністю аристократичних релігійних спілок. Тривалий період єдиною формою прославлення благодійників були проксенії, які надавалися іноземцям за їх фінансову допомогу полісу. З IV ст. до н.е. поширилася практика почесних декретів на честь місцевих громадян, проте титул «Евергет» в цей період не надавався. Авторка підкреслила, що з III в. до н.е. в Ольвії спостерігається зміцнення інституту евергетії. У перші століття н.е. виконання окремих літургій стало обов'язком державних магістратів, посади яких обіймали багаті й знатні громадяни, що прагнули зміцнити свій вплив в умовах римського панування в Північному Причорномор'ї.

Доповідь **І. П. Сергеева (Харків)** «**Об обязанностях римского quaestor urbanus в эпоху Республики**» була присвячена проблемі державних установ римлян, а саме – магістратурі. Автор стверджує, що посада міського квестора не була синекурою, і на цю посаду обиралися досить молоді люди, які мали відповідний ентузіазм і добрий стан здоров'я. Крім того, в літературі часто відзначається, що посада едила, пов'язана з витрачанням особистих коштів на проведення ігор і видовищ для міського плебсу, була приваблива для тих, хто претендував на високі виборні посади. На думку автора доповіді, посада міського квестора в цьому плані не поступалася едилітету, більш того, перевершувала його.

Я. І. Тарасюк (Дрогобич) у доповіді «**Германська війна Александра Севера**» зазначив, що Александру Северу не вистачало жорсткості та наполегливості для управління державою, а це, багато у чому, вплигло на хід та результати воєнних кампаній. Автор підкреслив, що германська війна була відповіддю на вторгнення варварських племен на землі Римської імперії. Імператор змусив племена алеманів відступити, що можна відзначити як помітний успіх Александра Севера. Однак спроба скласти угоду з алеманами, на тих же умовах, як і попередній договір з Каракаллою, не задовольнила багатьох легіонерів, що призвело до заворушення та вбивства правителя бунтівними військами. Під час обговорення доповіді присутні зауважили, що дослідженню не вистачає новизни.

У доповіді **А. М. Токарева (Харків)** «**К вопросу о награждении М. Кальпурния Фламы осадным венком**» мова йшла про облоговий вінок, який вручався тільки у виняткових випадках, як це згадується у праці Плінія Старшого. Згідно з його повідомленням, таким вінком був нагороджений військовий трибун М. Кальпурний Фламма. На підставі аналізу джерел автор доповіді дійшов висновку, що в цілому немає необхідності відкидати свідчення Плінія Старшого, оскільки інформація була запозичена у Варрона, а його праці вважаються надійним джерелом. Однак той факт, що вже в II ст. до н. е. римляни точно не знали імені трибуна, викликає здивування. В цьому випадку можна припустити, що согона graminea в той час не грала таку вже значну роль або міфи про видатних римлян формувалися виключно в рамках родових переказів знатних родів, а про діяльність вихідців з пересічних сімей вже через покоління залишалися лише невиразні спогади.

А. Л. Янко (Полтава) присвятив свою доповідь «*Tabula Cortonensis – уявний ключ до етрусської мови*» проблемі інтерпретації етрусської мови, яка полягає в тому, що стислість багатьох етрусських текстів, з одного боку, дозволяє їх швидко дешифрувати, а з іншого, – бідність їх лексичного матеріалу призводить до неможливості накопичити «банк» зрозумілих етрусських слів. Проаналізувавши «Таблицю з Кортони», автор дійшов висновку, що вона не надала універсального «ключа» для етрусської мови, а її текст не дає жодних підстав стверджувати, що етрусська мова є індоєвропейською, тим більше, що вона генетично споріднена з мовою італіків.

У межах роботи секції «*Історія Середніх віків і Візантії*» було виголошено дев'ять доповідей. Шість з них стосувались історії та археології візантійського світу, ще три – історії західноєвропейського середньовіччя.

Відкрив засідання секції А. М. Домановський (Харків) з доповіддю «*"Справедлива ціна" у ранньосередньовічній Візантії: засади "чесної торгівлі" за уявленнями ромеїв*». Доповідач проаналізував юридичні джерела, які дозволяють з'ясувати зміст поняття «справедливої ціни» за уявленнями візантійців, дійшовши висновку про те, що головною первинною ознакою встановлення «чесної» вартості була згода покупця купити, а продавця продати товар за певну суму. Кожна річ, за уявленнями візантійців, вартувала стільки, скільки за неї готові були заплатити і за скільки її готові були продати. Разом з тим законодавство додатково захищало інтереси сторін, дозволяючи скасувати торговельну оборудку за умови, якщо за товар було сплачено менше половини його реальної вартості. Для визначення цієї ціни товару існували два способи – звернення до компетентних фахівців, спроможних оцінити крам, або ж законодавчо зафіксований у «Книзі епарха» рівень належного прибутку продавця, який дозволяв визначити вартість, відштовхуючись від закупівельної ціни.

Доповідь М. М. Ситиці (Белгород) «*Иоанн Лид и личная жизнь ранневизантийского чиновника*» стосувалась походження та приватного світу константинопольського посадовця першої половини VI ст., відомого завдяки трактатам «Про магістратів», «Про місяці» та «Про знамення». Авторка зупинилась на питаннях соціального статусу батьків Іоанна Ліда, його виховання та освіти, наголосивши на високому рівні здобутих ним знань та захопленні, попри сповідування християнства, римською язичницькою старовиною. Розглянувши біографію чиновника, доповідачка визначила його прагнення зосередитись на науковій діяльності та викладанні, які, на відміну від зіпсованої кар'єри, змогли принести йому славу та статки. Посадовець приділяв чимало уваги не лише давнім літературним пам'яткам, але й архітектурі та скульптурі Константинополя. Захоплення давньоримською старовиною визначило консервативність поглядів Іоанна Ліда, який вбачав у звичках сучасного йому візантійського суспільства ознаки занепаду і розтління, пояснюючи ці негативні тенденції відмовою від славних традицій римського минулого. Разом з тим висловлювана ним критика стосувалась переважно приватного життя, тоді як у політичній сфері він був радше конформістом, послідовно дотримуючись показної лояльності.

Чотири з виголошених на секції візантинознавчих доповідей стосувалися новітніх досліджень та інтерпретацій археологічних пам'яток. О. С. Яшина (Київ) свою доповідь «*Торговельні контакти населення Мангуп-Кале в V ст. (за матеріалами тарної кераміки)*» присвятила комплексному аналізу результатів статистичної обробки численних знахідок амфор з археологічних контекстів кінця IV–V ст. Дослідниця дійшла висновків про торговельні зв'язки мешканців городища Мангуп з Боспором, а також з центрами Малої Азії, Сирії, Кавказу та островами Егейського архіпелагу та Середземного моря. Основними товарами, імпортованими у амфорній тарі, були оливкова олія та вино, з Колхіди могли також надходити нафта і дьоготь. Головним посередником у торгівлі Мангупа із зазначеними регіонами виступав Херсонес, до сфери економічних та військово-політичних інтересів якого належала найближча варварська периферія.

Археології візантійської Таврики було присвячено також виступ *С. Б. Сорочана (Харків) «К датировке и интерпретации комплекса Уваровской базилики в византийском Херсоне»*. Науковець зосередився на тезовому викладі заперечень до спірних і хибних тверджень статті *Л. Г. Хрушковой «Епископальная базилика Херсонеса Таврического: методы изучения, результаты, современный взгляд»*, виданої у 2016 р. на шпальтах «Владимирского сборника». Зокрема дослідник обґрунтовано заперечив датування спорудження Уварівської базилики V ст., на підставі нумізматичних, мистецтвознавчих та архітектурних даних пам'ятки наполягаючи на тому, що її було збудовано не раніше кінця VI ст. – початку VII ст. Також *С. Б. Сорочан* заперечив тезу про те, що прилегле до нартекса базилики з півночі приміщення (№ 23) слід інтерпретувати як дяконник. На його думку, то міг бути меморій або ж скевофілакій, які не потребували безпосереднього зв'язку з вітарем, оминаючи північний неф. Важливим аспектом доповіді стало також пояснення призначення отвору у склепінні крипти, облаштованої під мартирієм зі східного боку південної «галереї» базилики. Дослідник пов'язав його з ранньовізантійською традицією агап, колективних молитовних трапез любові, після яких рештки їжі могли скидатися через отвір до поховальної камери.

Дві доповіді колег з Польщі було присвячено розкопкам та інтерпретації візантійської пам'ятки на березі озера Кючюкчекмедже у Туреччині, розкопки якої здійснювалися спільною польсько-турецькою експедицією впродовж 2014–2016 рр. і не були завершені через адміністративні чинники. *Е. Качинська (Вроцлав)* виголосила повідомлення «**Мартиріон (?) з візантійського архітектурного комплексу на березі озера Кючюкчекмедже. Спроба інтерпретації в світлі сучасного стану досліджень**», в якому здійснила опис та стилістичний аналіз однієї зі споруд комплексу, інтерпретованої як мартирій. Будівля центрального архітектурного типу була круглою або октогональною в плані, мала мозаїчну підлогу у техніці *opus sectile*, яка збереглась фрагментарно. Архітектурні та мистецькі особливості споруди дозволяють датувати її часом від VI до VIII–IX ст. Визначення досліджуваної пам'ятки як мартиріону обумовлене загальним контекстом архітектурного комплексу, до якого вона належала. Зокрема на користь пропонованої інтерпретації свідчить той факт, що до будівлі примикала мурована гробниця – центральний елемент комплексу поховань *ad sanctos*. Свідчення джерел не дозволили визначити, кому зі святих присвячено мартиріон, і висунуте припущення про його зв'язок із особою одного з відомих джерел св. Теодорів ні довести, ані спростувати наразі неможливо.

Наступну доповідь *К. К. Шиманського (Вроцлав) «St. Theodore's cult centers in Constantinople's Hinterland. Old conceptions and new discoveries»* присвячено спробі з'ясувати локалізацію кількох (трьох чи навіть чотирьох) культових центрів св. Теодора у найближчих околицях Константинополя. Здійснивши ретельний аналіз письмових джерел, в яких згадано про місця вшанування святого, науковець дійшов висновку про можливість визначити приблизну локалізацію щонайменше трьох місць розташування культових центрів св. Теодора – у Ресіоні (безпосередньо поряд із стінами Феодосія поблизу Ресійських міських воріт), у Вафиріаку (можливо, на півострові Фірюзкой поблизу озера Кючюкчекмедже, однак для цього потрібно більше джерельних свідчень) та поблизу Регіона (приблизно за 20 км від Константинополя).

С. А. Каріков (Харків) у виступі «**Саксонские евангелические уставы 20–40-х гг. XVI в. как основа конфессиональных преобразований**» зосередився на аналізі значення евангелічних церковних статутів у справі поширення лютеранства у курфюршестві Саксонському. Перші з цих статутів («Про порядок богослужіння в общині» (1523 р.), «Формула меси» (1523 р.), «Порядок німецької меси» (1526 р.)) було створено вже самим Мартіном Лютером, який заклад основні підвалини утвердження евангелічного культу, що кардинально відрізнявся від католицького. Наступний етап укладання евангелічних статутів Саксонії розпочався з кінця 1520-х рр., після остаточного утвердження «Формули меси» М. Лютера і підготовки Ф. Меланхтоном «Настанови

візитаторів пасторам курфюршества Саксонського» (1528 р.). Від 1530-х рр. важливою складовою статутів стали питання візитацій євангелічних приходів, здійснювані за участі представників світської влади. На думку доповідача, важливою ознакою статутів стало прагнення органів місцевої територіальної влади (князів та магістратів) розширити власні повноваження. Водночас утвердження представниками влади євангелічних статутів легітимізувало реформаційний рух, отже, взаємодія реформованої Церкви та світської влади виявлялась взаємовигідною.

Наступну доповідь з історії західноєвропейського Середньовіччя виголосила **Т. В. Мосякіна (Київ)**, дослідивши «Образ Церкви у творчості Гільдегарди Бінгенської», яка була абатисою бенедиктинського монастиря Рупертсберг. На підставі ґрунтовного аналізу творів монахині – трьох збірок з описами видінь і роздумів щодо них («Scivias», «Liber vitae meritorum», «Liber divinorum operum»), а також чотирьох присвячених Церкві антифонів («O virgo Ecclesia», «Nunc gaudeant», «O orzchis Ecclesia», «O choruscans lux stellarum») – авторка дійшла висновків про те, що Гільдегарда усвідомлювала і, відповідно, зображувала Церкву як провідний соціальний інститут, спадкоємицю апостольського вчення і шлях до істини та Спасіння. Важливим складником доповіді стало трактування вжитих письменницею образів і земних порівнянь Церкви, які дозволяють розкрити внутрішній світ Гільдегарди (1098–1179 рр.), коло доступних їй і зрозумілих потенційному читачеві метафор.

Основну увагу у доповіді **В. Г. Ціватого (Київ)** «Европейская дипломатия в ментальном восприятии английского общества эпохи Средневековья» було зосереджено на реакції представників інтелектуальної еліти англійського суспільства межі Пізнього Середньовіччя та Ранньомодерної доби (Джона Колета, Томаса Мора, Еразма Ротердамського та ін.) на європейську зовнішню політику, зокрема на антифранцузькі походи Генріха VIII. В цей час, на думку науковця, засадничими концептами англійської гуманістичної думки стали поняття «війна» та «мир», причому останній видається прийнятнішим і бажанішим, позаяк дозволяє вдосконалювати окремих осіб та суспільство в цілому, впливати на позицію ворогів і досягати бажаних результатів і замирення ненасильницьким шляхом. Більше того, в очах англійських мислителів досягнута ненасильницьким шляхом перемога була більш ефективною, оскільки мала довготривалий характер, тоді як насильство було спроможне, на їхню думку, забезпечити лише короткотерміновий результат.

Після секційних засідань для учасників конференції відбулися наукові екскурсії до Музею археології та Музею історії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, де відбувся жвавий обмін думками з приводу перспектив та напрямків подальшого розвитку наукових досліджень античного світу та Середньовіччя.

Резюме

Дьячков С. В., Домановский А. М., Котенко В. В., Походнякова А. С. «LAUREA III.

Древний мир и Средние века». Научные чтения памяти профессора Владимира Ивановича Кадеева

В июне 2019 года в Харьковском национальном университете имени В. Н. Каразина состоялись традиционные Научные чтения памяти профессора Владимира Ивановича Кадеева «LAUREA». Специалисты из Украины, России, Болгарии и Польши, среди которых было много учеников и коллег В. И. Кадеева, посвятили свои доклады исследования истории и археологии античной, византийской и средневековой эпох.

На секции «Проблемы древней и средневековой археологии» прозвучали доклады, тематически близкие научным интересам В. И. Кадеева. Часть из них была посвящена изучению археологических памятников Северного Причерноморья: от эллинизма до генуэзских колоний. Особую группу составили доклады об изучении салтово-маяцкой культуры.

Секция «История античного государства и общества» собрала специалистов, изучающих разнообразные проблемы политической и религиозной истории Древней Греции классической и эллинистической эпох. Значительное внимание было уделено изучению актуальных проблем истории Рима и провинций Римской империи.

Заседания секции «История Средних веков и Византии» были посвящены развитию византийского государства и общества преимущественно в причерноморских владениях империи. Отрадно отметить, что среди украинских исследователей вырос интерес к проблемам западноевропейского средневековья.

К началу конференции был издан сборник докладов участников форума: LAUREA III. Античный мир и Средние века: Чтения памяти профессора Владимира Ивановича Кадеева. – Харьков: НТМТ, 2019. – 164 с.

Ключевые слова: чтения, В. И. Кадеев, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, исторический факультет, ХИАО.

Summary

Dyachkov S., Domanovskiy A., Kotenko V., Pokhodniakova A. «LAUREA III. The Ancient World and the Middle Ages». *Scientific readings in memory of Professor Vladimir Ivanovich Kadeev*

In June 2019, at the V.N.Karazin Kharkiv National University, traditional Scientific Readings in memory of Professor Vladimir Ivanovich Kadeev “LAUREA” took place. Specialists from Ukraine, Russia, Bulgaria and Poland, among whom there were many students and colleagues of V.I. Kadeev, devoted their reports to the studies of the history and archeology of the ancient, Byzantine and medieval eras.

At the section “Problems of Ancient and Medieval Archaeologists”, reports were made thematically close to the scientific interests of V. I. Kadeev. Some of them were devoted to the study of archaeological sites of the Northern Black Sea region: from Hellenism to Genoese colonies. A special group consisted of reports on the study of the Saltovo-Mayak culture.

The section “History of the Ancient State and Society” gathered experts studying various problems of the political and religious history of Ancient Greece of the classical and Hellenistic eras. Considerable attention was paid to the study of urgent problems in the history of Rome and the provinces of the Roman Empire.

The sessions of the “History of the Middle Ages and Byzantium” section were devoted to the development of the Byzantine state and society mainly in the Black Sea possessions of the empire. It is gratifying to note that among Ukrainian researchers, interest in the problems of the Western European Middle Ages has grown.

By the beginning of the conference, a collection of reports of the forum participants was published: LAUREA III. The Ancient World and the Middle Ages: Readings in memory of Professor Vladimir Ivanovich Kadeev.– Kharkov : NTMT, 2019. – 164 p.

Key words: readings, V. I. Kadeev, V. N. Karazin Kharkiv National University, school of history, KhIAO.

